

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Гэгэтуйская средняя общеобразовательная школа»

ПРИНЯТО

на педсовете

Протокол № 1

«29» августа 2022 г.

СОГЛАСОВАНО

зам. директора по УВР

 /Хадагаева Р.Г../

«29» августа 2022 г.

УТВЕРЖДЕНО

ИО директора

 /Вампиллова Г.Б./

«29» августа 2022 г.

Рабочая программа учебного предмета

« родная литература»

(базовый уровень) 7 класс

2022 – 2023 учебный год

Учитель: Цыбикова Туяна Бадма-Очировна
МБОУ «Гэгэтуйская СОШ»
(1-ая квалификационная категория)

2022 год
с. Гэгэтуй

Тайлбари бэшэг

Буряад литератураар хуралсалай удхын хэмжээн (стандарт)

Рабочая программа разработана в соответствии с:

- Федеральным законом от 29.12.2012 № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации»;
- Законом Республики Бурятия от 13.12.2013 г. № 240-V «Об образовании в Республике Бурятия»;
- Постановлением Главного государственного санитарного врача Российской Федерации от 29.12.2010г. №189 «Об утверждении СанПиН 2.4.2.2821-10 «Санитарно-эпидемиологические требования к условиям и организации обучения в общеобразовательных учреждениях»;
- Приказом Министерства образования и науки Российской Федерации от 17.12.2010 года № 1897 «Об утверждении и введении в действие федерального государственного образовательного стандарта основного общего образования»;
- Приказом Министерства образования и науки Российской Федерации от 31.12.2015 № 1577 «О внесении изменений в федеральный государственный образовательный стандарт основного общего образования, утвержденный приказом Министерства образования и науки Российской Федерации от 17 декабря 2010 г. № 1897»;
- Уставом МБОУ «Гэгэтуйская СОШ»;
- Основной образовательной программой основного общего образования МБОУ "Баянгольская СОШ",
- Положением МБОУ "Гэгэтуйская СОШ» о рабочей программе педагога, в соответствии с требованиями ФГОС ООО
- примерной программы по бурятской литературе, изучающих бурятский язык, как родной основного общего образования

Гадна Буряад Республикын Хуралсалай болон эрдэм ухаанай яаманай дурадхаан 5-11 классуудай буряад литератураар туршалгын программа (2009 он) дээрэ үндэхэлэгдэжэ, 7 классай Буряад литература(авторнууд: С.А.Ошорова, С.С.Балданова, 2018он) түшэглэн бэшэгдээ. Буряад литература үзэлгэ болбол имагтал образоор харуулдаг дээрэхэе хурагшадые арад зондоо үнэн сэхээр хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ тон ехэ удха шанартай. Түрэлхи литература шудалан үзүүлхэдэе, буряад хэлэнэйнгээ баялитай гүнзэгыгөөр танилсуулха, найнаар хэлүүлдэг, уншуулдаг, бэшүүлдэг болгохоноо гадна буряад арадайнгаа ажабайдал, түүхэ, заншал, зан абари үзэжэ байгаа зохёолнууд дээрэ үндэхэлэн, найнаар ойлгуулха, ухаан сэдхэхэдэнь шэнгээхэ, хүмүүжүүлхэ гэхэн гол шухала зорилго табигдана.

7-дохи класста уран зохеол заалга тухай

Федеральна гүрэнэй хуралсалай стандартын ёһоор литература заалга гол шухала зорилго хадаа хурагшадые Эхэ орондоо үнэн сэхэ байхаар, түрэл арадтаа, тоонто нютагтаа дуратайгаар, тэдэнээрэе ходо омогорхожо ябахаар хүмүүжүүлгэ болоно.

Тиимэ тула буряад литератураар 7-дохи классай шэнэлэгдэн хэблэгдэхэн хуралсалай ном-хрестомати соо уншагшадай, түүхын болон хэлэ бэшэгэй эрдэм шэнжэлэгшэдэй, артистнуудай, искусство шэнжэлэгшэдэй үндэр сэгнэлтэдэ хүртэхэн буряадай уран зохеолшодой, поэдүүдэй, буряад хэлэнэй ба литературыын хүгжэлтэдэ нилээд оруулхан мэдээжэ буддын санаартанай түбэд, монгол хэлэнүүдхэе оршуулхан уран зохеолнууд оруулагданхай. Эдэ зохеолнууд долоодохи классай хурагшадта түрэл арадайнгаа түүхэдэ болоһун үйлэ хэрэгүүдые, ажабайдалай жама ёһо ,тэрэнэй олон тоото нюусануудые, байгааалиин гое найхан үзэгдэлнүүдые, хүн зоной хоорондохой харилсаа, шажан мүргэлэй нангин хургаалнуудые найнаар ойлгожо, бодомжолон үзэжэ, тон гүнзэгыгөөр хадуун абажа, мүнөө сагай ороо асуудалнуудые ойлгожо абахадань тухатай.

Мүн хурагшадай Эхэ орондоо, түрэл нютагтаа, элинсэг хулинсагайнгаа, уг гарбалайнгаа түүхэдэ, эхэ эсэгэдэе, аха дүүнэртэе, оршон тойронхи байгалидаа тон дуратайгаар, хүндэтэйгөөр хүмүүжэхэдэ абахадань ехэхэн туһа хүргэхэ зорилготой.

Программын ёһоор хараалагдаһан зохеолнуудые үзэхэдөө гол нюур-абари зан-дүрэ гэхэн

шэглэлээр шэнжэлхэ. Тиихэдэ зохеол соохи нюурнуудай дүрэ задалхадаа, хүнэй шэнжэ шанар, ухаан бодол, дотор сэдхэлэйн байдал шэнжэлжэ хургаха шухала.

Уран зохеолшодой сэдхэлээ ехэтэ хүдэлгэн харуулхан ажабайдалай хүндэ хүшэр асуудалнууд мүнөө үеын сагташье бидэндэ дүтэ, ямаршье сагта тудалдадаг, дайралдадаг ха юм. Эдэ юун бэ гэхэдэ-оршон тойроной хайн ба муу ябадалнууд, эб найрамдал, энхэ амгалан байдал ба үйдхар гашуудал, дайн дажар ба илалтын хүсэн, инаг дуран, буян нүгэл, үнэн сэхэ ябадал ба буруу зам, байгалидаа гамтайгаар хандалга, хүнүүдэй хоорондохи харилсаан гэхэ мэтэ болоно.

Уран зохеолнууд соо харуулагдаһан үйлэ хэрэгүүд тухай бодомжолон үзэлгэ хурагшадай ухаан бодолой болбосоролдо, тэдэнэй мэдэсыень гүнзэгырүүлэлгэдэ нилээд тухатай байха гэжэ ханагдана.

Буряад лигерагураар хуралсалай гол зорилго хадаа хурагшадые түрэл литературынь ба бүхыдэлхэйн литературынь баялигтай, уран хайханайнь онсо шэнжэтэй, гоё хайхантайнь танилсуулга, эстетическэ талаар хурагшадые хүмүүжүүлгэ, уран хайханай бүтээлнүүдые зубоор ойлгожо абалга, тэдэиине зубоор сэгнэжэ хуралга, гоё хайхание ойлгодог мэдэрэлтэй болгодог, бурханай үгэһэн бэлиг талааниие хүгжөөлгэ гэхэ мэтэ болоно.

Энэ зорилгые бээлүүлгэ иимэнууд юумэнүүдые хараална :

түрэл буряад литературынгаа ба бүхыдэлхэйн литературынь эрхим хайн зохиолнуудые уншалга ба шудалан үзэлгэ;

уран хайханай бүтээлнүүдые бээе даагаад ойлгожо абаха дадал, шадабаритай бололго;

- хүн түрэлтэнэй ба яһаган бүхэнэй ажабайдалда литература тусхай хуури эзэлдэг гэхэн ойлгосо бээлүүлгэ;

- юртэмсэдэ ба искуствада бүхэли зандань хандаха дадал хүгжөөлгэ;

- хүнэй олонийтын ба үйлэдбэрийн ажабайдалай бүхы халбаринуудта хэрэглэхэ тусхай уран хайханай, зохиохы түрэлхи бэлиг, эстетическэ мэдэрэл, образноор бодожо хуралга хүгжөөлгэ;

- гоё хайхание наринаар, ухаан бодолтойгоор ойлгохо мэдэрэл хүмүүжүүлгэ.

Литературна хуралсалай зорилгын юрэнхы дээрээ бээлүүлэгдэһэниие иимэ туйлалтанууд гэршэлхэ ёһотой:

- уран зохиолнуудые хурагшадай ехээр уншаһаниинь, тиихэдээ уран зохиолнуудай али бүхы талануудые ойлгожо абадаг болоһониинь, уншалгын системэтэй болоһониинь, уншалгын һонирхолтой боложо, тэрэнэй хүгжөөжэ байһаниинь;

- уран зохиолой идеяны ба нравственна удха гүнзэгыгоор ойлгожо абалга (оорын онсо харасатай байлга, уран зохиолой удха ба түхэл үргэноор ойлгодог, бээе даһан зүб сэгнэлтэ үгэлгэ);

- уран хайханай литература тухай хэды шэнээн мэдэсэтэйб (литературын теориие мэдэсэ, уран зохиол шүүлбэри хэхэдээ ба тэрэниие сэгнэхэдээ*уран хайханай литература тухай мэдэсэе хэды шэнээн шадабаритайгаар хэрэглэнэ);

- уран хайханай литература шудалан үзэхэдөө, хэлэ хүгжөөлгын хэды шэнээн шадабаритай, дадалтай болоһон байнаб.

Литератураар шэнжэлэн үзэгдэхэ гол түлэб зүйлынь хадаа түрэл ба бэшэ арадуудай литературынь зохиолнууд болоно. Тиихэдээ буряад литературынь уран зохиолнуудые шэнжэлэн үзэлгэдэ сагай ехэнхи хуби үгтэхэ. Буряад литературынгаа зохиолнуудые үзэхэтэйгээ хамта хурагшад бэшэ арадуудай литературынь зохиолнуудтай танилсаха зэргэтэй.

Арадай аман зохиолһоо, түрэл ба бэшэ арадуудай литературнуудһаа абтаһан зохиолнуудые шудалан үзэхынгоо хажуугаар хурагшад литературынь түүхээр ба теорёор уран зохиол шүүлбэрлэхэдэ хэрэгтэй мэдэсэнүүдые ойлгожо абаха зэргэтэй. Литературын теорёор үгтэһэн ойлгосонууд хурагшадай наһанда, мэдэсэдэ тааруулагдаһан, нэгэ системэтэй болгогдоһон байха ёһотой. Хурагшад мүн баһа литературна шүүмжэлгын (критикын) ба публицистикын зарим хэрэгтэй, тухатай зохиолнуудые үзэхэ, стилистикээр, аман ба бэшэмэл хэлэлгээр шадабаритай, дадалтай болохо ёһотой.

Литература үзэхэ уедоо хурагшад психологи, этикэ, философи гэхэ мэтэнуудһээ хүн түрэлтэниие ойлгоходо тухатай мэдэсэнүүдые абаха зэргэтэй.

Литература шэнжэлэн үзэхэдэ мүн баһа эстетикэ, этикэ, түүхэ, этнокультура г.м. талаар мэдэсэнүүд аргагүй ехэ удха шанартай. Философиин бүхы эрдэм наугануудай, искусствын, литературынын методологическа үндэһэн болохо һэн тула философёор илангаяа гүнзэги мэдэсэнүүдые үгэхые оролдохо. Гэхэтэй хамта, литература шудалан үзэхэдөө, социально-историческа ба этнокультурна мэдэсэнүүдые хараадаа абан, тэдэниие хэрэглэхэ гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Юрэнхы эрдэм хуралсалай хургуулинуудта үзэхэ уран зохёолнууды шэлэн абахада, иимэнууд эрилтэнууд табигдаха ёһотой :

- уран зохёолой удхын ба уран найруулгын үндэр дээдын шанар (һайн талаараа жэшээ боложо үгэхэ зохёолнууд абтаха зэргэтэй);

- уран зохёолой бэшэгдэһэн үе сагайнгаа ба мүнөө үе сагай олониитын болон литературынын хүгжэлтэдэ оруулха удха шанар;

- уран зохёолой хурагшадые хүмүүжүүлхэ ба болбосоруулха хэрэгтэ оруулха удха шанар;

- уран зохёолой хурагшадай ойлгожо абахада бэлэн байһаниинь;

- уран зохёолой хурагшадай һонирхол түрүүлэн таталга.

- **Хурагшын өөрын хүгжэлтын дүнгүүд (личностные УУД):**

- өөрынгөө сэдхэлэй байдал түрэл хэлэн дээрэ хэлэхэ

- оршон тойронхи байгаалиин, тиихэдэ хажуудахи хүнүүдэйнгээ байдал ойлгохо, тэдэндэ өөрынгөө хандаса, хүнүүды дэмжэһэнээ, тэдэндэ тухалһанаа түрэл хэлэн дээрэ харуулха

- хэлээ баян, тодо, уран, сэбэр болгохоёо оролдохо;

- түрэл орондоо, байгаалидаа дуратай байһанаа, уг гарбалайнгаа утаһа мэдэһэнээ харуулжа шадаха;

- уншаха, харилсаха дуратай байха;

- бэшэхэ шадабаритай байха, шагнажа абаад бэшэхэ, зохёон бэшэхэ;

- сэдхэлэйнгээ байдал тухай, тиихэдэ үзэһэн юумэнүүд тухайгаа зохёон бэшэхэ;

- түрэл хэлээ шудалха эрмэлзэлтэй байха;

- өөрынгөө хэһэн ажал сэгнэжэ шадаха.

- **Бээ гуримшуулаад ябаха шадабари (регулятивные УУД)**

- өөрөө хэшээлэй темэ хэлэхэ;

- багшатай сугтаа хуралсалай проблемнжэ асуудал яажа шийдхэхэ тухайгаа – хөөрэлдэн, тухай түсэб табиха;

- хэһэн ажалай түсэбтэй, алгоритмын ёһотой тааруулха, зэргэсүүлхэ, ажалаа шалгаха, сэгнэхэ, зүб болгохо;

- өөрынгөө, хурагшадай ажал тухай критеринүүдээр шалгаха, хэр зэргэ шадабаритай болообиб гэжэ элирүүлжэ хураха, критеринүүды зохёохо.

- **Оршон тойронии шудалха шадабари (познавательные УУД)**

- тестээр дамжуулагдаһан мэдээсэлнүүдэй янза ойлгохо: юн тухай хэлэгдэнэб, гол удхань, идеян ямар бэ?

- олон ондоо янзын уншалга хэрэглэхэ;

- ондо ондоо түхэлтэй текстүүд соһоо (текст, схемэ, хүсэнэг, зураг) соһоо өөртөө мэдээсэл олохо;

- анализ, синтез хэхэ;

- шалтаан хойшолон хоёрой хоорондохи холбоо харуулха;

- бодомжолхо.

- **Харилсаха шадабари (коммуникативные УУД):**

- Хэлэлгын зорилгоһоо дулдыдуулан өөрынгөө һанал бодол аман ба бэшэгэй хэлэн дээрэ харуулха

- хэлэхэ харилсаха зорилгоһоо үндэһэлэн, монолог, диалог хэрэглэжэ

шадаха;

- - өөрынгөө ханал бодол, ханамжа хэлэжэ, баталжа шадаха;
- -хүнэй хэлэһые шагнаха, ойлгохо, тиин өөрынгыг ханал бодол хубилгахаяа бэлэн байха;
- -ажаябуулга эмхидхэхэдээ, хөөрэлдэжэ, хоорондоо хэлсэжэ, нэгэ ханал бодолдо ерэхэ, асуудалнуудыг табиха.
- **Буряад литератураар шадабари (предметные результаты)**
- Нурагшад иимэ юмэнуудыг мэдэхэ ёһотой:
- -Үзэһэн зохёолойнгоо автор тухай, номой нэрыг;
- - Үзэһэн зохёолойнгоо гол үйлэнуудыг (сюжет, геройнууд, тэдэнэй хоорондохи харилсаан тухай);
- -портрет,пейзаж, эпитет, метафора тухай, тэдэнэй онсо янзунуудыг;
- -программаар хараалагдаһан сээжэлдэхэ ёһотой зохёолой хэһэгүүдыг ,шүлэгүүдыг. Нурагшад иимэ юмэнуудыг хэжэ шадаха ёһотой:
- -уран зохёолшын зохёол соогоо бэшэһэн уран зураглалыг хөөрөжэ;
- -үзэжэ байһан зохёолой гол шухала үйлэнуудыг бусад олон юрын үйлэнуудһээ илгажа;
- -зохёол сохи үйлэнуудэй болоһон шалтаганыг , сагыг, тэрэнэй хойшолонгыг элирүүлжэ;
- үзэжэ байһан зохёолой хэлэнэй уран аргуудыг, байгаалин зураглалнуудыг текст соогоо илгажа;
- -зохёолой геройдо оорын хэһэг,хэрэг, үйлэ, хэлэһэн ханал бодолын баримталан, характеристикэ үгэжэ;
- -уран зохёол болон хрестомати сорхи текст зүбоор, тодорхойгоор уншажа; -сээжэлдэһэн зохёолоо тодоор, уранаар уншажа;
- -багашаг эпическэ зохёол болоод ехэ зохёолой хэһэгүүдыг тобшоор,удхадань дүтэрхыгоор, түүбэрилэн найруулан бэшэжэ;
- -зохёолой герой тухай хөөрөжэ;
- -багахан эпическэ зохёолой удхаар түсэб табижа;
- -өөрынгөө дураар уншаһан зохёол тухайгаа ханамжаяа, ойлгоһоноо өөрынхээрэ хөөрөжэ;
- -уран зураашадай гоё һайхан зураг тухай ойлгоһоноо, ханамжаяа хэлэжэ; -« Түрэлхи литература» болоод уншаһан ном соохи тайлбари үгэдэг онһо хэрэглэжэ.
-
-

Литературна һуралсалай гол шэглэлнүүд ба шатанууд

Уран зохёол уншалга, тэрэниг хадуун абалга, анализ хэлгэ ба тайлбарилга (удха түхэлын элирүүлгэ), литературыг теориин ба литературыг түүхын талаар мэдэсэнүүдыг ойлгожо абалга, аман ба бэшэмэл хэлэлгэ хүгжөөлгын хүдэлмэринүүд гэхэ мэтэ нурагшадай зохёохы, бээ даагаад хэхэ ажал хүдэлмэринүүдыг урмашуулха, тулхигэ үгэхэ ажал ябуулганууд литературна һуралсалай бүхы шатануудта бөөлүүлэгдэхэ, нурагшадай ажал хүдэлмэрин шухала хараа шугамууд болохо зэргэтэй. Тиихэдээ нурагшадай наһа, бэлэдхэл хараадаа абаха.Литературна һуралсалай удхыг элишэлһэн заатагүй хэрэглэгдэхэ эгээн бага хэмжуур

34

V-IX классууд V-VII классууд уншаха бүлэг зохёолнууд

V-VII классуудай нурагшадта иимэнууд зохёолнууд дурадхагдана гэбэл:

- уншаха ба шудалан үзэхэ (текстуальна үзэлгын);
- уншаха ба классгаа зүбшэн хэлсэхэ (текстыг гүнзэгыгоор шудалан, шэнжэлэнгүй ойлгожо абаха);
- бээ даагаад уншаха.

Багшын хүтэлбэри доро уншагдаха ба үзэгдэхэ:

- арадай аман зохёолнууд (мифууд, онтохонууд, дуунууд, үльгэрнүүд);
- бурхан шажанай сюжедууд дээрэ үндэһэлжэ бэшэгдэһэн зохёолнууд;
- буряад литературынын памятнигуудта ородог зохёолнуудһаа хэһэгүүд (жэшээнһ, «Бальжан хатан тухай домог», «Шэлдэй Зангийн дуун», Ирдыни- Хайбзун Галшиевой «Бэлигэй толи» г.м.);
- үхибүүдэй уран һайханай литературынын алтан жасада ороһон зохёолнууд (жэшээнһ, Б.Д. Абидуевой зохёоһон литературна онтохонууд, Ш. Нимбуев, Ц-Б. Бадмаев, Ц-Д. Дондокова г.м. зохёолнууд);
- үхибүүдэй уран һайханай литературынын алтан жасада ороогүйшье һаа, хүмүүжүүлгын, болбосоролой талаар удха шанартай зохёолнууд (жэшээнһ, Георгий Дашабылов, Илья Намсараев, Владимир Тулаев, Владимир Сыренов г.м. зохёолнууд);

Уншаад, класстаа хэлсэхэ зохёолнууд:

- Нурагшадай мэдэсэ үргэдхэхэ, программын ёһоор үзэгдэдэг уран зоһеолшо тухай нурагшадай мэдэсэ, ойлгосо үргэдхэхэ, гүнзэгырүүлхэ программа соо оруулагдаагүй зохёолнууд;
- уран зоһолой темэ, проблемэ, литературынын жанрнууд тухай нурагшадай мэдэсэ үргэдхэхэ зохёолнууд;
- ород^ба хари гүрэнүүдэй уран зоһеолшодой буряад хэлэндэ оршуулагдаһан зохёолнууд (жэшээнһ, И. Тургенев «Муму», И. Крылов «Баснинууд», Н. Носов «Витя Малеев нургуулидаа ба гэртээ», В. Катаев «Полкын хубуун», В. Короленко «Газар дорохи хубууд», Л. Толстой «Рассказууд», М. Горький «Рассказууд», Д. Мамин-Сибиряк «Рассказууд», Л. Чехов «Рассказууд», А. Пушкин «Капитанай басаган», Н. Гоголь «Тарас Бульба», М. Лермонтов «Манай уеын герой», М. Горький «Минин университедууд», А. Фадеев «Залуу гварди» г.м.);
- мүнөө уеын уран зоһеолшодой үхибүүдтэ зоруулһан зохёолнууд.

Литература тухай теоретико-литературна мэдэсэ ямар удхатай байхаб гэбэл:

- литература фольклор хоёрой хоорондохи харилсаан;
- хүн – литературы» гол шухала герой, зураглан харуулха гол шухала предметын болоно;
- уран зоһолой темэ ба идея;
- литературна геройн абари зан ба тэрэниие зураглан харуулха арга зэбсэгүүд (портрет, хэлэлгэ, авторай характеристикэ, уран тодорхойлолго (художественная деталь));
- уран зоһолой сюжет ба тэрэнэй элементнүүд;
- уран зоһолой байгуулга (композици);
- хэлэнэй уран найруулгын аргууд (эпитет, зэргэсүүлгэ, олицетворени, метафора);
 - литературынын род (эпос, драма, лирикэ) ба жанр (рассказ, повесть, роман, басня, баллада, поэмэ г.м.) тухай мэдээн;
- сатира ба юмор (шог) тухай мэдээн;
- прозаическа ба шулэглэмэл хэлэлгэ (ритм, рифмэ, строфа).

Историко-литературна мэдэсэ ямар удхатай байхаб гэбэл;

- шудалан үзэжэ байгаа уран зоһолойноо автор тухай мэдээн;
- уран зоһолой бии болоһон үе саг ба зоһеол дотор зураглагдаһан саг тухай мэдээн.

Уншаха ба литературна-творческо (зоһоһы) ажал

V-VII классуудай нурагшад ямар юмэндэ нурахаб гэбэл:

- уран зоһолой геройн үйлэ хэрэгүүд ба бэшэ геройнуудтай харилсаан дээрэ үндэһэлжэ геройдо характеристикэ үгэжэ нураха, нэгэ зоһолой геройнуудые сасуулжа, зэргэсүүлжэ нураха;
- уран зоһеол дотор үгтэһэн зураглал (портрет, пейзаж, гэр соохи байдал) элишэлхэ;
- уран зоһолой сюжетэй элементнүүдые, зоһолой хубинуудые, тэдэнэй хоорондохи

харилсаа элишэлхэ;

- хэлэнэй уран найруулгын аргуудай удха шанар тайлбарилха;
- уран зохёолой темэ ба гол идей тодорхойлох;
- богонёор ба тодоор эпическэ зохёолой удха хоорэхэ;
- дэлгэрэнгыгээр ба зарим стилистическэ онсо шэнжэнүүдыень хубилгапгүйгоор эпическэ зохёолой удха хоорэхэ;
- оорынгоо ханал бодол ба хандалга дээрэ үндэһэлжэ, литературна герой тухай хоорэхэ;
- уран зохёолой герой тухай аман ба бэшэмэл дэлгэрэнгы харюу үгэхэ;
- литературна-уран хайханай текстээр изложени бэшэхэ (тодорхойгоор, хуряангыгаар, дэлгэрэнгыгээр, түүбэрилхэн, 200-250 үгоор); зохёол (сочинени) бэшэлгын гү, али үгэ хэлэлгын түсэб табиha;
- уран зохёолой геройнууд тухай зохёол (сочинени) бэшэхэ;
- уншаһан ном, хараһан спектакль, фильм, телефильм тухайгаа рецензи, ханамжаяа бэшэжэ һураха;
- хэмжээгээрэ багахан эпическэ зохёолнуудые (рассказуудые, онтохонуудые, баснинуудые) сценэ дээрэ табиhaар тааруулжа, сценэ дээрэ табижа һураха; онтохонуудые, рассказуудые, баснинуудые, худал юумэнуудые (далан худал), шулэгуудые г.м. зохёожо һураха;
- логическа сохипто, ута ба богони забхарлалга хэжэ байгаад, абяагаа будуун, нарин болгожо байгаад, уншалгаяа түргэн, удаан болгожо байгаад, шүлэглэмэл ба прозаическа зохоолнуудые уран хурсаар уншажа һураха;
- шүлэг ба прозаическа зохёолнуудые сээжээр уншаха; мэдэгдээгүй текст зүбоор, мэдэрэлтэйгээр, хурдаар, тордиһогүйгоор, минутын забхарта 110-120 үгэ үгүүлхээр шангаар уншажа, мүн баһа минутын забхарта 200-230 үгэ үгүүлхээр абяагүйгоор уншажа һураха;
- Нургуулиин справочно-библиографическа литература, номой справочна аппарат хэрэглэжэ һураха.

V – IX классууд V-VII классууд

Һурагшад юу мэдэхэ ёһотойб:

- уран зохёолой темэ ба идей гэһэн ойлгосын гол шухала шэнжэнүүдые;
- литературна геройнуудые зураглан харуулха арга хэрэгсэлнүүдые (портрет, хэлэн, авторска характеристикэ);
- хэлэнэй уран найруулгын арга зэбсэгүүдые (эпитет, зэргэсүүлгэ, олицетворени, метафора);
- уншаха ба шудалан үзэхэ гэжэ хараалагдаһан зохёолнуудай авторнууд тухай мэдэсэ.

Һурагшад юу шадаха ёһотойб:

- зохёолой геройнуудай ба событинуудай хоорондох холбоо тайлбарилжа шадаха, шудалан үзэһэн зохёолойнгоо геройдо тэрэнэй хэрэг үйлэ, ябадал дээрэ, бэшэ геройнуудтай харилсаһан харилсаан дээрэ үндэһэлжэ характеристикэ үгэжэ шадаха;
- зохёолой геройе зураглан харуулхада портредэй дүүргэдэг үүргэ тайлбарилжа шадаха;
- хэлэнэй уран найруулгын арга зэбсэгүүдэй (эпитет, зэргэсүүлгэ,
- олицетворени, метафора) уран хайханай контекст соо дүүргэдэг үүргэ, удха шанар тайлбарилжа шадаха;
- шудалан үзэһэн уран зохёолойнгоо темэ ба гол идей тодорүүлэн гаргажа шадаха;
- уран зохёолой стилиин зарим онсо шэнжэнүүдые хубилгангүй, тэрэ зандань үлоогоод, дэлгэрэнгыгээр, богонёор, түүбэрилхэн, хэмжээгээрэ ехэ бэшэ эпическэ зохёолой удха хоорэжэ шадаха болохо;
- үзэһэн литературна герой тухай оорынгоо хандаса харуулан, хоорэжэ шадаха;
- шудалан зохёолойнгоо геройнуудай харилсаан тухай, аяг зангайн шалтагаан тухай табигдаһан асуудалда дэлгэрэнгы харюу аман үгоор үгэжэ шадаха;
- литературна текстээр

(дэлгэрэнги, хуряанги, түүбэри) изложени (200- 250 үгэ хэрэглэн) бэшэжэ шадаха;
 - абыагаа будуун, нарин
 болгожо байгаад, уншалгаяа түргэн, удаан болгожо байгаад, логическа сохилто, ута ба богони
 забарлалта хэжэ байгаад, шүлэг ба ирозо уран хурсаар уншажа шадаха;
 - хэдэн шүлэгууды ба
 поэмэнээ хэнэгүүды (хэмжүүрын харяада абан 7-10 хүрэтэр) сээжээр уншажа шадаха;
 - мэдэгдээгүй текст
 зүбоор, мэдэрэлтэйгээр, гүймгэ, минутын забхарта 100-110 үгэ шангаар, 190-200 үгэ
 абыагүйгоор уншажа шадаха;
 - номой справочна
 аппарат хэрэглэжэ шадаха.

Календарно-тематическа түсэб (Календарно–тематический план)

Жэшээтэ түсэблэлгэ

№	Сэдэб	Сар
	1 четверть	18
1	Оршол	1
	Арадай аман зохоол	
2	Түүхэ домогууд	1
3	«Балжан хатан»гэһэн түүхэтэ домог	1
4	«Балжан хатан» гэһэн домогой удхын ба уран найханай анализ	1
5	«Бабжа Барас баатар» гэһэн домог тухай	1
6	«Бабжа Барас баатар»	1
7	Творческо практикум:Түрэл нютагайм домогууд	1
	Һургаалай уран зохоол	
8	Эрдэни Хайбзун Галшиев-буриад арадайнгаа шэдитэн	1
9	«Бэлиг-уун толи»-шэдитэ зүйл мэтэ	1
10	Творческо практикум:Хамтадаа бидэ юунһээшье сухарихагүйбди	1
	Буриад арадай 18-19 зуун жэлнүүдэй бэшэмэл зохоолнууд	
11	Буриад арадай 18-19 зуун жэлнүүдэй бэшэмэл зохоолнууд	1
12	Вандан Юмсуновой ажаябуулга, зохоолго.»Эрдэмтэ Соохор моритой Эрилтэй хаан»	1
13	Эрилтэй хаанай гэрээд үгэ.Долоон хорото хүбүүдэй дүрэнүүд	1
14	Алтан Шаа Мүнгэн хоёрой хуби заяан	1
15	Эрдэмтэ Соохор мориной , тэнгэришүүлэй шэдитэ үүргэ	1
16	«Эрдэмтэ соохор моритой Эрилтэй хаан»гэһэн үльгэроор хэшээл-проект	1
17	Творческо практикум:Арадай аман зохоол ба уран найханай литература соо хүниие , тэрэнэй абари зан зураглалга	1
18	Класснаа гадуур уншалга	
	II четверть	
	Буриад уран зохоол	14
	Түрэл хэлэн	
19	Н.Г.Дамдинов»Түрэл хэлэн, түрэхэн дайда»	1
20	Д.А.Улзытуев.»Буриад хэлэн»	1
21	Б.Батхуу.»Аялгата найхан буриад хэлэмни»	1
	Хүн	
22	Д.Ц.Дамбаев.»Хүн тухай дуун»	1
23	Г.Ц.Дашабылов.»Талын хүн»	1
24	М.Ж.Самбуев.»Минии таабай»	1
25	Ц-Д.Х.Хамаев.»Худалшан»,»Мэхэшэн»	1
26	Литературна теори.Роман тухай ойлгосо	1
27	Ч.Ц.Цыдендамбаевой намтар ба зохоохы зам. «Банзарай хубуун Доржо» гэһэн романай гол удха	1

28	Доржын хүршэнэр	1
29	Доржын багшанар	1
30	Мария Николаевна-энэрхы сэдхэлтэй эхэнэр	1
31	Хоёр баяр тохеолдобо	1
	III чөтвөрт	20
32	Творческо практикум:Р.С.Мэрдэгеевэй «Доржо Банзаровай портрет» гэхэн зурагаар текст-зураглал бэлдэлгэ	1
33	Литературна теори.Туужа тухай ойлгосо.	1
34	Д.О.Батожабайн намтар ба зохоохы зам.»Шалхуу Рабданай хоороонһоо» гэхэн зохоолой гол удха	1
35	Уран зохоол мүндрэлбэ	1
36-38	Рабданай нүхэд ба гэдэнэй уршагта ябадалнууд.Колхозой ажабайдал үхибүүдэй хуби заяанда. Хун болохо багаһаа, хүлэг болохо унаганһаа»	3
39	Ц.Н.Номтоевай намтар ба зохоохы зам.»Шагжын хула» гэхэн зохоолой гол удха	1
40	«Наранай гараха зуг руу»	1
41	«Түрэл хүрэгтоо»	1
42	«Морин эрдэни»-хэшээл –аяншалга	1
43	Творческо практикум: Морин эрдэниин дүрэ буряад уран зохоолдо болон «Шагжын хула»гэхэн туужа соо	1
44	Литературна теори.Хөөрөөн тухай ойлгосо	1
45	Б.Н.Ябжановай намтар ба зохоохы зам.»Хэрмэшэ» гэхэн зохоолой гол удха.	1
46	Хэрмэшин эзэд	1
47	Дүрбэн хүлтэ нүхэрэй дүрэ	1
48	Творческо практикум: Солбон Ринчиновэй «Хүлээлгэ»гэхэн зураг хэрэглэн, хүбүүнэй нэрэхээ эсэгэдэнь бэшэг бэшэлгэ	1
49	Ж.Т.Тумуновай намтар ба зохоохы зам.»Талын бургэд»гэхэе зохоолой гол удха	1
50	Мохошогүй зориг-дундаршагүй дуран	1
51	Творческо практикум:Ц.Номтоевай «Шагжын хула», Б.Ябжановай»Хэрмэшэ» болон Ж.Тумуновай «Талын бургэд»гэхэн зохоолнуудай геройнууд тухай «Эхэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үеын геройнуудай онсо шэнжэ	1
52-53	Хэлэгл хүгжөөлгэ	2
	IV чөтвөрт	
54	Литературна теори.Поэмэ тухай ойлгосо	1
55	Н.Г.Дамдинов.»Талын дуун»	1
56.	Хэлэглэ хүгжөөлгэ.Жаргал гээшэ юун бэ?	1
57	Творческо практикум: А.Т.Твардовскиин»Василий Тёркин»гэхэн поэмэ болон «Талын дуун»гэхэн поэмэнүүдые зэргэсүүлгэ.Эдэ хоет авторнуудай онсо шэнжэ харуулалга	1
58	Литературна теори.Хошон үгэ болон сатира тухай ойлгосо	1
59-62	Ц.Г.Шагжинай намтар ба зохоохы зам.»Будамшуу» гэхэн зохоолой гол удха	4
63	Ц.Г.Шагжинай «Будамшуу»гэхэн зүжэг-шог зүжэглэмэл зохоол	1
64-65	Творческо практикум:Ц.Шагжинай «Будамшуу»гэхэн зохоолтой адли шанартай бусад зохоолнуудын	2
66-	Класһаа гадуур уншалга	2
68	Проект»Нютагаймнай уран зохоолшод»	1
69	Бэхижүүлгын хэшээл	1
70	Дабталга	1

VII классай түрэлхи литературынын хэшээлдэ һурагшад ай аман ба бэшэмэл хэлэ хүгжөөлгөөр хэгдэхэ хүдэлмэрийн янзанууд

Уран зохёолой хэһэгүүдые, “Байгал” журналай, “Бүрөд үнэн”, “Бүрөдайдэ залуушуул” газетэнүүдэй статьянуудые шангаар, хөдөрхойгөөр уншалга.

Уран зохёолой шэлэгдэһэн хэһэгүүдые тодоор, уранаар уншалга.

Рассказуудые болоод ехэ эпическэ зохёолой хэһэгүүдые удхадань дүтэрхыгөөр, тобшоор, зарим хэрэгтэй хубинуудые шэлэн түүжэ, найруулан хоорэлгэ, бэшэлгэ (изложени).

Шудалан үзэжэ байһан зохёолоор һанамжаяа зохёожо хөөрэлгэ, бэшэлгэ. Учебник, хрестомати соохи болоод багшын табиһан асуудалнуудта дүүрэн аман ба бэшэмэл харюу үгэлгэ. Литературна геройн характеристикэ зохёон хоорэлгэ, бэшэлгэ.

- Зураглан хоорэлгэ. Уран зохёолой удхаар инсценировка табилга.

Эпическэ зохёолһоо шэлэн абтаһан хэһэгэй гү, али бүхэли зохёолой удхаар түсэб табилга.

Оорынгее һанамжые хоорэхэ, бэшэхэ юумэн тухайгаа түсэб табилга.

Уншаһан уран зохёол, хараһан уран зураг, кинофильм болоод теле-дамжуулгаар оорынгоо һанамжа хоорэлгэ, бэшэлгэ (хэлэһэн һанал бодолоо баримтануудаар үндэһэлхые оролдохо).

Һуралсалай бусад предметүүдтэй холбоо

Бүрөд хэлэн. Бүрөд хэлэнэй хэһээлдэ “Байгал” журналай, “Бүрөд үнэн”, “Бүрөдайдэ залуушуул” газетэнүүдэй материал уншуулалга, хоорүүлгэ. Янза бүрийн холбоо удхатай текстын удхаар юрын ба орёо түсэбүүдые табиюулалга. Уншаһан текстын удхаар хоорөлдоо хэлгэ, хоорүүлэлгэ, хөөрөһэн юумыень бэшүүлэлгэ. Холбоо удхатай упражнениин текст болоод элдэб байгуулалгатай мэдүүлэлнүүдые уншуулалга.

Һурагшад иимэ юумэ мэдэхэ ёһотой:

- уншажа байһан зохёолойнгоо автор тухай, номой нэрын удха тайлбарилга;
- шудалан үзэжэ байһан зохёолой герой болоод гол үйлэдэгшэ нюурнууд тухай, зохёол соохи шухала үйлэнүүдые мэдэхэхээ гадна, тэдэнэй хоорондохы холбоонуудые;
- уран зохёол бэшэхэ гол шухала аргууд, зураглалай янзанууд, зохёолой темэ ба гол удха, уран зохёолой геройнууд ба сюжет гэһэн литературна теориһоо ойлгосонуудые;
- программын эрилтын ёһоор сээжэлдэһэн шүлэгүүдые, эпическэ зохёолой хээгүүдые.

Һурагшад иимэ юумэнүүдые хэжэ шадаха ёһотой:

- уран зохёолшын зохёол соогоо зураглаһан зурагые ухаан бодолдоо, сэдхэлдээ бии болгожо;
- үйлэдэгшэ нюурай хэлэһэн үгэ, хэрэг, үйлэ элирүүлһэн эпизодуудые, шухала хэһэгүүдые зохёол соогоо илгажа;
- зохёолой үзэл бодолой болоод уран һайханай талые харуулалгада сюжетэй зүйлнүүдэй үйлын хүгжэлтын эхин, үйлын уялдалга, (үйлын хүгжэлтын эгээн дээдэ шата) үүргэ элирүүлжэ.

**Нуралсалай ба методическа материалнууд
(Учебно-методические средства обучения)**

Нурагшын литература:

- 1) С.А.Ошорова,С.С.Балданова Буряад литература 7 класста үзэхэ ном: Улаан-Үдэ «Бэлиг», 2018. 2 хуби.
- 2) Буряад литератураар тестнууд.
- 3) «Булагай эхин» үхибүүдэй хрестомати:Улаан-Үдэ «Бэлиг», 2008он
Багшын литература:
 1. Буряад нургуулийн программа. Буряад литература,Улаан-Үдэ «Бэлиг», 2009.
 2. Батоев Б-Д Б, ДоржиевД-Н Д,Балданов С.Ж,Ошоров С.Г,Патаева В.Д «Буряад хэлэн болон литератураар дунда нургуулийн нуралсалай заршам» Улаан-Үдэ «БГУ», 2004
 3. Будаев С.Д, Жанчипова Ц.С, Буряад литература 5 класста үзэхэ ном: Митупова Д.Х, Улаан-Үдэ «Бэлиг», 2011.
 4. Буряад литератураар тестнууд.
5. Дареева О.А, Богомолова О.И, «Путешествуем по Бурятии» Улаан-Үдэ «Бэлиг», 2010.
 6. Махатов В.Б «Буряад уран зохёол зааха методико»
7. Номтоева-Дансаранова Ц.Ц «Алтан гурбан үгэ» Улаан-Үдэ «Бэлиг», 2010.
 - 8.Портредүүд.
 - 9.Планшедүүд.
- 10.Санжадаева Г.С «Новые технологии на уроках литературы»
Научно методическое пособие .,Улан-Удэ «Бэлиг»,2006
- 11.Санжадаева Г.С «Методика анализа художественной прозы» Улан-Удэ,2008г.
- 12.Санжадаева Г.С, Пашина Н.В, Казарцева И.В «Уроки литературы в современной школе на основе педагогических технологий» Улан-Удэ, 2007г
- 13.Хрестоматия «Булагай эхин»
- 14.Шагдаров Л.Д, Хомонов М.П, «Буряад, ород оньһон, хошоо үгэнүүд» Улаан-Үдэ «Бэлиг», 2008.
- 15.Буряад хэлэ үзэхэ сахим (электронно ном) 2 хуби
16. Буряад хэлэн дээрэ сайтнууд: <http://buriadxelen.com/>; <http://www.referun.com>

